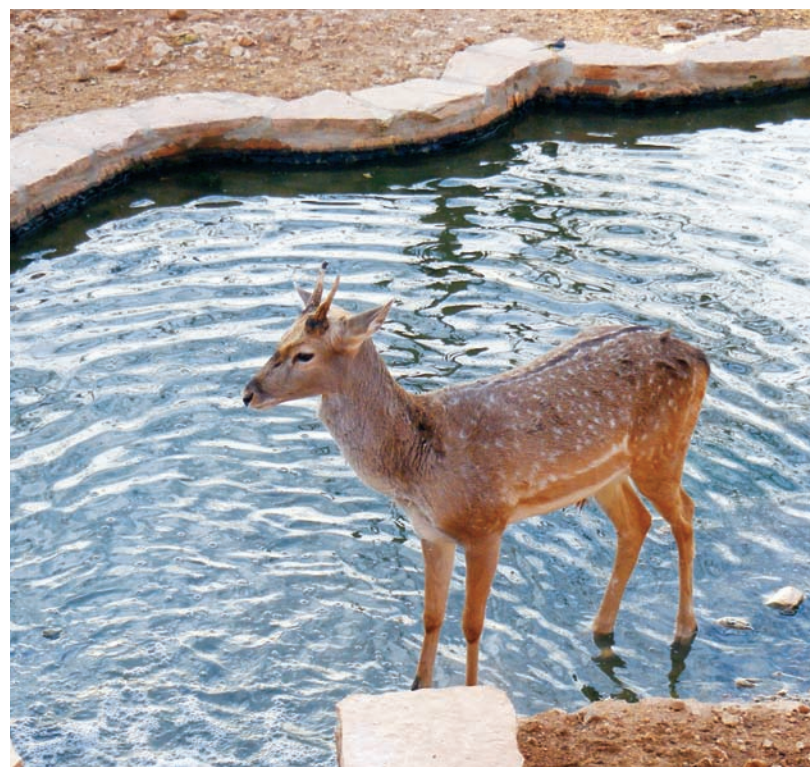

יחמורים בהרי ירושלים - עוד ארוכה הדרך...

בגן החיות התנ"כי עוד זוכרים את ההתרגשות הגדולה של חורף שנת 2005, כאשר שישה ארגזי עץ הועמסו על גבי משאית גן החיות ועשו את הדרך הקצרה מגן החיות התנ"כי שבירושלים לשמורת נחל שורק שבהרי ירושלים, מרחק אווירי של כ-15 ק"מ.

צילום: יערה תמרי

בתוך ארגזי העץ היה מטען יקר - שישה יחמורים מגרעין הרבייה של גן החיות התנ"כי. היחמורים האלה הם הראשונים המיועדים להיות משוחררים לטבע. לאחר למעלה מ-100 שנה - היחמורים שבים להרי ירושלים.

עבורנו, אנשי גן החיות התנ"כי, זה היה אירוע מרגש במיוחד, כמעט הגשמת חזון. נכון, היינו מעורבים בתכניות לאומיות ובין-לאומיות, תכניות שעסקו בבעלי חיים והשבתם לטבע - אך עד למועד זה היינו מעורבים רק בפן אחד של תכנית זו או אחרת, וזו הפעם הראשונה שבה היינו מובילים ומעורבים בתכנית שהיא תמצית הרעיון של גן החיות המודרני.

היחמור הפרסי אינו סתם בעל חיים. מדובר בבעל חיים שהזכר במקרא כאחד מבעלי החיים הטהורים, ושהיה חלק מנוף החי בארץ עד תחילת המאה ה-20 ומאז נעלם. מיטב החוקרים היו משוכנעים כי היחמור נכחד לחלוטין מהעולם, עד שבאמצע שנות ה-50 של המאה הקודמת התגלתה קבוצה של כמה עשרות יחמורים בדרום-מערב אירן. קבוצה זו הייתה קבוצת המקור להקמת גרעין הרבייה הראשון באמצעות פרטים שהועברו לגן חיות גרמני. היחמורים הובאו ארצה במבצע מיוחד, שבו שולבה המחלקה המבצעית של המוסד, כדי להספיק ולהוציאם לפני נפילתו של השאח, שהיה ידיד ישראל. קבוצה זו הייתה קבוצת המקור להקמת גרעין הרבייה הראשון באמצעות פרטים שהועברו לגן חיות גרמני. סיפורים ואגדות כבר סופרו על הגעת היחמורים לישראל בשנת 1978, וככל שעוברות השנים הסיפור מקבל עוד צבע, מסתורין ועלילות גבורה. אך על עיקר העובדות אין חולקים - ארבעה יחמורים היו במטוס אל על האחרון שהמריא מטהרן (כן, קשה להאמין שחברת אל על טסה בקו טיסות סדיר בין תל אביב לטהרן).

יחד עם אנשי המוסד, אנשי השגרירות הישראלית וחומר סודי ומוצפן - כאשר אנשי המהפכה האסלאמית כבר מצויים בפאתי נמל התעופה, הועלו היחמורים

למטוס שאסף את אחרוני הישראלים שהיו בטהרן.

ארבעת היחמורים האלה (ועוד שני ותיקים מגרעין הרבייה הגרמני) היו היסוד להקמת החי-בר בכרמל, של רשות הטבע והגנים, כבסיס לתכנית המקורית שהגה אברהם יפה ז"ל (מנהלה הראשון של רשות הטבע והגנים) לנסות ולהחזיר לנוף הארץ את חיות התנ"ך.

לימים, כשהתבסס גרעין הרבייה בכרמל, הוחלט ברשות הטבע והגנים להתחיל בתכנית השאפתנית להשבתם של היחמורים לטבע בישראל. האתר הראשון שנבחר הוא שמורת הטבע בנחל כזיב שבגליל העליון המערבי.

משנת 1996 החלו להעביר יחמורים למכלאת אקלום שהוקמה בשמורה, ומשם, לאחר תהליך האקלום - שוחררו אל הטבע. ההתחלה, כמו כל ההתחלות, הייתה קשה, אך לאחר שנים התבססה

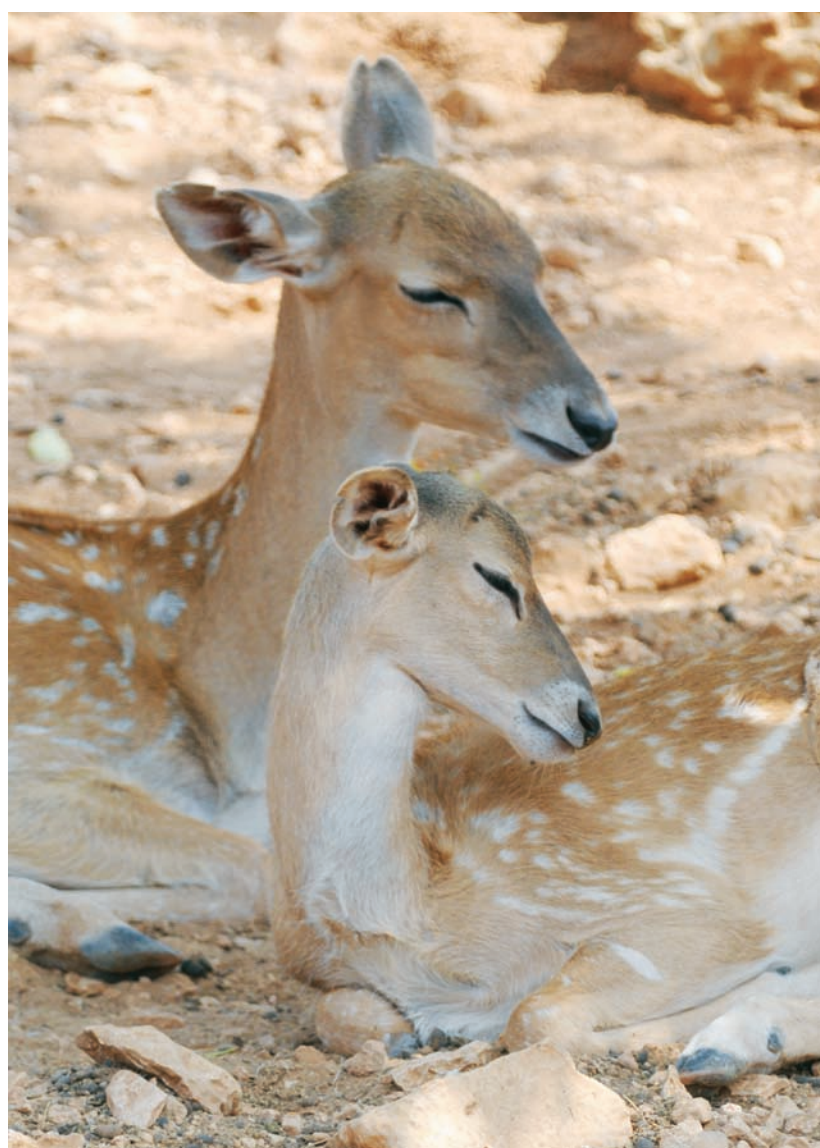
גן החיות נרתם למשימה: גויסו משאבים באמצעות אגודת ידידי גן החיות, נתרמו מלגות מחקר לליווי הפרויקט על ידי קרן מלגות המחקר של גן החיות התנ"כי ע"ש פרופ' שולוב, והוקמה מכלאת אקלום בתוככי שמורת נחל שורק. תכנית ההשבה יצאה אל הדרך.

בחורף 2005 הועברו ששת היחמורים הראשונים, ילידי גן החיות התנ"כי, למכלאת האקלום. המכלאה, המשתרעת על פני כ-15 דונם, משיקה לנחל שורק הזורם והמטוהר (מיקום המכלאה הוא ממערב למכון טיהור השופכין המערבי של ירושלים), וכך מתאפשר ליחמורים להתרגל לקראת יציאתם אל הטבע ה"אמיתי". המכלאה המצויה למרגלות הר פיתולים שוכנת בנוף הררי עם צמחייה עבותה באווירה הקסומה של הרי ירושלים. כמעט חודשיים שהו ראשוני היחמורים במכלאה, ואז הגיע הרגע המרגש - פתיחת השערים שאפשרה ליחמורים לחזור (או לצאת, במקרה שלהם) לחיי הטבע. אחרי למעלה מ-100 שנים חזרו היחמורים להרי ירושלים.

כל מי שציפה לריצה מלכותית של היחמורים לעבר הטבע ודמיין איך, כמו בסרט, ידהרו היחמורים לעבר השקיעה והחופש - התאכזב מרה. התהליך היה ארוך ומלא חששות. היחמורים היססו לצאת למרחב. צעד אחד מחוץ לגדר ומיד שניים בחזרה, וכך במשך שעות וימים. לבסוף הושלמה המשימה. ששת היחמורים - שני זכרים וארבע נקבות, נמצאו כולם מחוץ למכלאה - חופשיים בטבע של הרי ירושלים.

אנשי צוות הגן ופקחי רשות הטבע והגנים עסקו במשך ימים ולילות במעקב אחרי היחמורים המשוטטים במרחבי השמורה, באמצעות משדרים שהוצמדו לצווארם. מדי כמה חודשים הם חזרו על התהליך. אל יחמורי גן החיות הצטרפו גם יחמורים מחי-בר כרמל, ובסך הכול שוחררו לטבע כמה עשרות פרטים.

תשומת לב רבה הוקדשה לשמורת הטבע בנחל שורק בעקבות מין הדגל ששוחרר לטבע. השמורה "נהנתה" באופן ישיר ועקיף. היחמורים החלו בפעילות החשובה של הפצת הזרעים של הצמחים שאכלו. הנוכחות של אנשי צוות הגן ואנשי רשות הטבע והגנים בתדירות גבוהה הביאה להתעוררות חיים חדשים, ולפתע נראו שוב ברחבי השמורה בעלי חיים שבמשך שנים נעלמו מנוף החי בשמורה. הצבאים

צילום: אישי חזני

הגורם הראשון - רכבת ישראל, שמסלול נסיעתה בין בית שמש וירושלים עובר בתוככי שמורת שורק וסמוך למכלאת האקלום. דווקא הרכבת, שהגופים הירוקים רואים בה גורם כה חשוב ב"חיים הירוקים" של כולנו, וכאמצעי להפחתת השימוש בכלי רכב פרטיים, הייתה זו שפגעה אנושות ביחמורים שחזרו לטבע. מספר רב של יחמורים ששוחררו במסגרת התכנית נדרסו על ידי הרכבת במהלך השנים האחרונות.

אנשי המקצוע המלווים את הפרויקט מצרפים לנושא זה את הגורם השני - שלכאורה איננו חלק מה"משחק" בשמורה - תופעת הכלבים המשוטטים. הסמיכות היחסית של השמורה לירושלים וליישובים עירוניים מבליטה תופעה מכוונת ואסורה, שבה בני אדם

והדרבנים חזרו, והמטיילים הרבים נהגו בכבוד רב באזור המטויל בהרי ירושלים. לפני שנתיים נצפה העופר הראשון שנולד בטבע. הפקח האזורי של רשות הטבע והגנים הצליח אפילו ללכוד אותו במצלמתו. חששות מוקדמים על ציד או הפרעה של בני האדם, התבדו.

אך מעל לתכנית השאפתנית והאווירה האופטימית מרחפות סכנות הממחישות יותר מכול עד כמה מסובכת ומורכבת היא כל תכנית של שמירת טבע והשבת בעלי חיים לבית הגידול שממנו נכחדו.

שני גורמים שלא נלקחו בחשבון כאיום מרכזי על היחמורים, בכל תכנון ראשוני, פגעו קשה באוכלוסיית היחמורים שטבע וגרמו למותם של פרטים רבים, עד כדי איום על המשך הצלחת תכנית ההשבה.

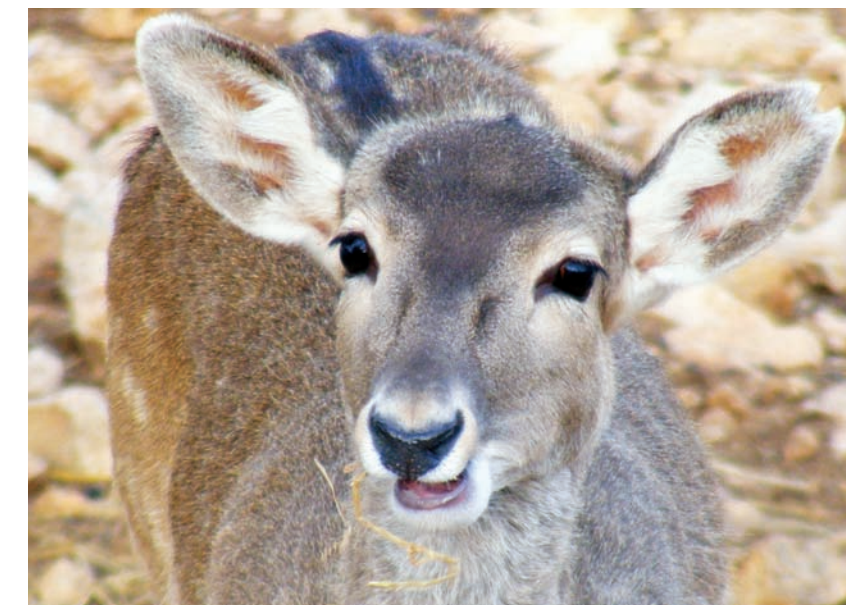
צילום: ברוך גיאן

המואסים בגידול כלביהם "משחררים" אותם בפאתי היישובים כדי "שיזכו לחופש ולחיי טבע". זה אסור, זה מסוכן, וזה אכזרי ביחס לכלבים. הכלבים המשוטטים מתפראים, מתגודדים ללהקות, עלולים להפיץ מחלות ומאיימים על חיי הבר בשמורה בטריפות, ביצירת בהלה ובהברחת בעלי החיים - חיות בר שזה מקומן הטבעי.

כל חובב טבע ובעלי חיים יוצא ודאי נגד התופעה המכוערת הזאת, שמקורה בבני אדם. אך כאשר מפירים את חיי הטבע והאיזון שבשמורה, בשעה שהם אינם חלק מה"משחק" הטבעי - עם כל הכאב והצער, יש להרחיק ולדלל את הכלבים המשוטטים בשמורה.

כלבים משוטטים שהפכו לכלבי פרא טרפו לא אחת יחמורים צעירים ברחבי השמורה. יחמורים אחרים ברחו לעבר מסילת הרכבת מפחד מפני הכלבים, והתוצאה קטלנית גם היא. בכל פעם שהייתה התפרצות של תופעת הכלבים המשוטטים בשמורה נרשמה גם עלייה במספר היחמורים שנדרסו על ידי הרכבת. הכלבים המשוטטים פוגעים גם באוכלוסיית היעלים הנמצאת בסביבות שדה בוקר ומכתש רמון.

התפרצות תופעת הכלבים המשוטטים בשמורה בחודשים האחרונים הביאה לכמה טריפות של יחמורים. מפקחי רשות הטבע והגנים ניטלה ההסמכות לטיפול בתופעה, והייתה תחושה של איבוד שליטה ופגיעה חמורה ביחמורים. אנשי רשות הטבע והגנים קיבלו החלטה להקפיא את

צילום: יערה תמרי

התכנית עד שיוסדרו הנהלים שיאפשרו לפקחים לטפל שוב בתופעה הקשה.

בימים האחרונים התבררנו כי נמצא הסדר ויוכנסו נהלים חדשים לטיפול בבעיית הכלבים, בדגש מיוחד על שמורת נחל שורק.

ההחלטה שהתקבלה בדיון משותף בין אנשי רשות הטבע והגנים ואנשי גן החיות התנ"כי היא שאם אכן יושג הסדר לטיפול בבעיית הכלבים המשוטטים, והדברים ייושמו בשטח בשמורת שורק, נחזור ונמשיך בתכנית ההשבה בתקווה ליצור אוכלוסיית יחמורים יציבה בהרי ירושלים.

גם רכבת ישראל מתכננת להפוך את קו הרכבת בין בית שמש לירושלים, בתהליך

ועד אז, סיפור היחמורים בהרי ירושלים רק מדגים ומעצים את מה שלא כולם רוצים להפנים - תכניות שמירת הטבע, ובמיוחד אלה המשלבות השבה לטבע, הן מורכבות, מסובכות, מאתגרות, משמחות ומאכזבות לסירוגין. המשתנים להצלחה או כישלון לעתים נסתרים בעת התכנון, ולעתים עומדים בהתנגשות עם ערכי שמירת טבע מול חמלה בסיסית לבעלי חיים כמו כלבים, או שאלות שיש מי שיגדירן גם כשאלות מוסר. במשך ימים רבים הייתה תחושה קשה בקרב שותפי התכנית על הגורל הקשה של חלק מהיחמורים ששחררו לטבע, בשעה שיכלו להמשיך בחיי שלוה מוגנים בגרעין הרבייה בגן החיות.

אך כפי שסיכם פרופ' דיוויד זלץ, האיש האחראי על ההשבות לטבע ברשות הטבע והגנים, בדיון האחרון בנושא היחמורים בהרי ירושלים - "מי שמתעקש לאורך זמן, יצליח! גם אם ארוכה וקשה עוד הדרך..."